

Рік 1914 – мобілізація і війна

День 27 червня 1914 року... З Бережан їхав спеціальний потяг до Львова на свято 100-ліття народження Тараса Шевченка. Мав відбутися січово - сокільський крайовий здвиг і святковий концерт. Бережанщина маніфестувала свою силу, осяги в своїй праці. Потяг, замаєний зеленню, прикрашений національними прапорами, на кожній залізничній станції забирав січове братство. Під звуки власних оркестр і спів могутніх хорів, їхало півтори тисячі січовичок і січовиків.

У вечорі святковий концерт. Співав оперний співак незабутній Модест Менцінський. Пролунали пророчі слова Бережанця і славного поета Богдана Лепкого: „Чи чуєте підземний стон? Ломіть кордон!...А я вам кажу, день іде, і йде така година, в котрій кордонів жадних не буде!... А я вам кажу, майте слух і позір тому дайте, що близька хвиля заверюх... Не підем ми, прийдуть вони... веди нас, славо!..”

Ці слова потрясли серцями всієї святкової громади. Другого дня зранку маршували вулицями княжого города тисячі січовиків, соколів. Здавалось, що від кроків дрижала земля, - здавалось, що Львів пробудився і радісно - гордо поглядає на синів і дочок пробудженої землі!

Військовим кроком ішли лави за лавами, повіт за повітом. Бережанщину вів повітовий Кошовий Андрій Чайковський на баскому коні. 1).

Незабутні хвилини!.. І серед того радісного піднесення духа – немов морозним вітром повіяло, – наче грім з ясного неба, грянула вістка, що в Сараві (Боснія) загинув від сербської кулі австрійський престолонаслідник, архикнязь Фердинанд, разом із своєю дружиною.

Політичний обрій Європи вже кілька років затягався хмарами... Настала моторошна тиша – тиша перед бурею... Аж ось зчинився крик... мобілізація! війна!

Все заворушилось. Одні поспішають виконати цісарську повинність, другі де то виїжджають, потяги переповнені людьми, нема для всіх місця ... ждуть, вже й військо збирається на східній границі !.. В тій бурі – народжується й українське військо – Українські Січові Стрільці. По всій галицькій Україні лунає пісня „А ми тую червону калину підніmemo ...”

На залізничних станціях маси народу. Рідні проводжають синів, братів, чоловіків... на війну. Прощались... може в останнє... але й потішали себе: за три місяці, найдовше пів року, побачимося, війна вже закінчиться ! Добровольці, майбутні Усусуси, домовлялись про зустріч у Києві ...

Минуло перше півріччя, вже й друге, а війна лише починала розгорятись... На Бережанщині тривали запеклі бої. Води Золотої Липи, Ценівки та Коропця багрянїли від людської крові. Село за селом щезало з лица землі, і лише руїни мурованої церкви вказували на місце, де стояло село, де цвіло колись життя, де жили люди.

У серпні 1914 р., на заклик „Бойової Управи”, яка організувала українське військо – маси молоді, не охопленої ще військовою повинністю, поспішали до лав УСС-ів, а народ жертвував гроші на потреби війська. У Бережанах залишився пам’ятник кривавих боїв на горі Лисоні влітку 1916 р. У селі Посухові є цвинтар героїв УСС-ів. Під час наступу Керенського на Бережанщині, під селом Конюхами, знову кривавились наші Усусуси.

Список 1-го полку УСС-ів

У червні 1916 р. полкова канцелярія подала такий список УСС-ів із Бережанщини : При булавній сотні — о. Микола Їжак, польовий духовник, кол. учень Бережанської гімназії, четар Іван Нагайло з Теофіпільки, четар Лев Лепкий, четар Роман Чубатий. У вісьмох сотнях і технічній сотні були :

З Бережан — Копцюх Осип, Пришляк Гриць, Коник Іван, Сагайдачний Петро, Бородайко Корнило, Сенишин Микола. **Вербова** — Бідула Василь, Костів Теодор, Семчишин Дмитро, Бай Петро, Білоус Петро, Борик Дмитро, Варчак Осип, Депас Іван, Дуда Андрій, Івахів Гринько, Равлецький Семко, Стецюк Василь, Фундига Андрій, Бридун Іван, Івахів Федь. **Лісник** — Дякович Іван, Михайлів Микола, Неньків Василь, Неньків Іван, Демчишин Микола, Сенишин Василь, Дякович Михайло, Мойсейович Іван, Токар Михайло, Дулеба Василь, Чвартацький Микола, Яцишин Іван. **Лашчина** — Градовський Осип, Кавара Микола, Кузів Іван, Ярема Іван, Тикайло Микола, Видойник Танас, Лещук Микола, Пелехатий Василь. **Золотої Слободи** — Тупісь Іван, Богай Федь, Столяр Степан, Головатий Петро, Мандзій Андрій, Кіналь Онуфрей, Тупісь Микола. **Гинович** — Штепований Михайло. **Саранчук** — Буняк Микола, Шевчук Микола, Самофал Василь, Карась Іван. **Раю** — Миханік Василь, Ярема Михайло, Юрчишин Михайло. **Шибалина** —

Хлопась Ілько. **Нарасва** — Скоропада Іван, Бучинський Франц, Бай Микола, **Конохів** — Матвій Степан. **Урманя** — Гунька Гриць, Наконечний Ярослав. **Тростянця** — Довган Гриць, Лектей Іван. **Жовнівки** — Іваницький Микола. **Козівки** — Стець Олекса. **Теофіпільки** — Зазуляк Пилип. **Золочівки** — Петрицький Євген. **Вибудова** — Пилипів Михайло. **Козови** — Зошук Сильвестер. **Літятина** — Кучер Петро. **Вікторівки** — Марків Петро. **Двірців** — Шевчишин Петро. **Кривого** — Погорілий Петро. **Дрищева** — Ковальський Осип. **Стриганець** — Куций Михайло, Сорока Іван. **Мечищева** — Козьміна Михайло, Федик Іван.

1) „Українські Січові Стрільці” — 1913-1920 рр. накладом Ювілейного Комітету, Львів, 1935 р.

„Лисоня”

Маківка і Лисоня — це два стовпи, попри які пройшло відроджене по віках українське військо, вказуючи поколінням шлях до волі. Одна між ними ріжниця в тому, що на Маківці стрілецьтво вела у бій стихійна сила віри в недалекий переможний день українського народу та в спасенність союзу з Австрією, а на криваві змагання на Лисоні пішло стрілецьтво з надірваною душею і з першими сумнівами, чи принесуть його жертви якусь користь нації. ?

11 серпня 1916 р. о 21 год. полк Українських Січових Стрільців покидав свої становища над Стрипою. Через Антонівку, Вівся прибув до Кривого, а 12 серпня через Літятин - до Потутор. Полк мав зайняти становища на горбах по правому березі Ценівки. Найвищою точкою узгір'я є верх Лисоня (399 м). Було сказано в наказі бригади, що стрільці мають зайняти готові окопи. Але виявилось, що окопів не було, для одного куреня лінія була вже назначена, але для другого мусів її лише визначити поручник Богдан Гнатевич. Курені почали швидко копати стрілецькі рови. Праця на кам'янистій горі ішла важко, треба було лупати її джаґанами, ще й поспішаючи, щоб не надійшов ворог. Правда, перед Ценівкою стояли десь коло Літятина австрійські відділи, але то була тільки тимчасова заслона. 13-те серпня минуло спокійно, лише надвечір залунали на сході постріли. Стрільців повідомлено, що ворог зайняв Літятин і наближається до Ценівки. Десь біля 9 год. вечора стрілянина охопила все передпілля. Відділи 35 полку піхоти стримували передові ворожі стежі. Вранці 14-го рушнична перестрілка на лівому березі Ценівки набрала сили. Усууси гарячково поглиблювали окопи. Московська піхота не могла перешкодити стрільцям у їх праці, зате артилерія вже зранку обстрілювала позиції. Біля полудня ворог відкинув останні відділи 35 полк. піх. за Ценівку і зайнявши протилежні горби, почав обстрілювати сильним рушничним і скорострільним вогнем австрійські становища. Більшало поранених. Сотні призначили по одній четі в за-

пас, і вони почали негайно вкопуватись 40 - 50 м. за першою лінією.

По полудні московський обстріл зміцнів. Після 8 год. вечора, вже присмерком, московські лави пустились переходити Ценівку і здобули становище одного з куренів 35 п. п. Опісля кинулись на ліве крило сотні УСС, що межувала з 35-ткою, захопили скоростріли і пішли в обхід І куреня. Частина четвертої сотні потрапила до полону, решта вирвалася з персня. В крайній біді знайшлася третя сотня, що як запас - копала стрілецькі рови. Ворог напав там несподівано під час праці. Тим часом перша і друга сотня відбивали ворожі розстрільні, що почали підходити з долини Ценівки. Коли ж виявилось, що ворог зайшов у запілля курення, його осередок почав відступати в напрямі на Потутори. У нічній пітьмі зчинилася метушня та курінь врятували два стрілецькі скоростріли, під командою хор. Ф. Черника, влучно б'ючи по ворожих лавах. Підбадьорений вогнем своїх скорострілів, осередок куреня втримався, почав відстрілюватись, але москалі сунули далі. Залишилось відчепитись від ворога, як стій упорядкуватись на новому місці і зачинати бій на ново. Стрілецький осередок так і зробив, відійшовши до потуторського битого шляху, де об'єднався з відділами правого крила і висланими бригадою двома сотнями 81 п. п. Не покинули своїх становищ тільки обидва стрілецькі скоростріли. Сиплячи смертоносним градом куль і вчасно скеровуючи вогонь у потрібні сторони, вони стримували ворожі лави, щоб дати змогу своїм прийти до ладу. Цього вони добилися, але власною жертвою, бо москалі обійшли скоростріли і кинулися ззаду на їх обслугу. Стрільці привітали їх багнетами. Вся обслуга одного скоростріла - загинула під ударами московських прикладів, а з обслуги другого, врятувалися хор. Черник і ще два стрільці. Тієї ж самої ночі загинув четар Каратницький з 1-го куреня.

За той час сотні I-го куреня упорядкувались і рушили з півкуренем 81 п. п. у протинаступ. Москалів було скинуто знову в долину Ценівки, і так здобуто боєм наші попередні позиції. Не зважаючи на позитивний, врешті - решт вислід бойових подій вночі 14 серпня, австр. командування почало обвинувачувати наших стрільців у зраді. Вимушені тимчасові відступи - це звичайні на фронті випадки, але наші „приятелі” у вищих австр. командах, яким УСС були сіллю в оці, навмисне завогнали справу того відступу. Однак завинили теж й самі УСС, зокрема їх командант, підполк. Варивода, який не розібравши справи, вніс прохання до вищої команди про звільнення його з команди УСС. Тоді полк УСС відіслано в запас до Посухова, з наказом його реорганізувати і з дотеперішних двох курінів - створити один бойовий курінь, а другий робітничий. Правда виявилися згодом : москалям вдався пролом через необережність відділу 35 п. стріл., через що, на курінь вдарили москалі з боку і лише пізніше надійшли з чола...

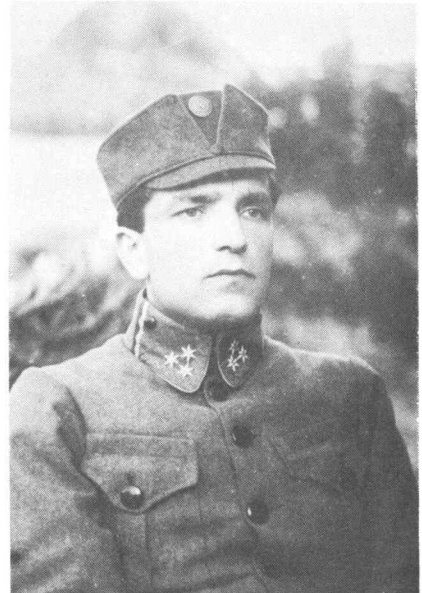
Влітку 1916 р. дипломатам Антанти вдалось переконати румунський уряд виступити війною проти Австро - Угорщини. Але спочатку, румуни зажадали від Антанти забезпечити румунську армію воєнним матеріалом. Коли ж це здійснилось, тоді вони зажадали, щоб армії Ан-

Загально знана гора Лисоня; там вславилися Українські Січові Стрільці, але багато їх — загинули. Світлина з 1916 р.

Хор. Петро Пасіка, Бережанець,
був там поранений.

Ст. Дес. УСС Ілярій Бабуняк

Три УСС-и: зліва четар Ілля Варчак,
хор. Осип Кошцюх, Іван Бабухівський.

Петро Сагайдачний, УСС від 1914 р.,
попав у полон, опісля як сотн. СС
був учасником усіх важливих подій
відновлення укр. державности.

Хор. УСС Корнель Бородайко,
Бережанський земляк.

танті перед виступом румунів пішли в наступ на Болгарію, а Москва мала вдарити на австро - угорському фронті.

Росія почала широко задуманий наступ 31 серпня 1916 р. Той наступ коштував Москві багато крові та воєнного матеріалу, але надаремно : ліве крило 7-ої рос. армії намагаючись зайняти Бережани, зачепилось за „Лисоню” і на ній заломилось. Розбилось воно, головною мірою завдяки стійкості легіону УСС, його вояцькій енергії і вояцькій честі. Битва на Лисоні розпочалася знову 2 вересня 1916 р. о 4-ій год. по полудні. Москалі перейшли Ценівку, проломали австр. лінію. О 6. год. вечора піднято полк УСС, що стояв у Посухові. Відійшло дві сотні з I-го куреня : пор. Сушка і пор. Мельника. Сотня пор. Сушка мала зміцнити 35 п. стр., її спрямовано в лісок на Лисоню, а сотню пор. Мельника залишили в запасі в яру. Ворог наступав — безупинно. У нічній півні частині сотні пор. Сушка потрапила до полону, із своїм командантом. Рештою сотні командував хор. Тучапський. Щоб спинити поступ москалів, команда корпусу вислала 3 вересня о 6-ій ранку нові відділи на Лисоню, а з ними й решту I-го куреня, 3-тю і 4-ту сотні. 3-тя сотня попрямувала з Посухова на південний кінець ліска. Коли вона наближалась до яру, пор. Мельник повів своїх стрільців на лисонський лісок, де змагались розбиті відділи 35-тки і рештки сотні Сушка. Австрійська бойова лінія трималась уже рештками сил. І ось у ту хвилину - підіймається до наступу Мельника сотня. Прямує на південну частину ліска, де скупчилась ворожа сила. Сотня наступала швидким темпом. В той час її праве крило зустрілося з рештками сотні пор. Сушка, взяло їх з собою, захопило також відділи угорського 310 п. п. і 35 п. стр., і кинулись разом на ворога. Москалі відбивались завзято. Тим часом, на лисонським узгір'ї з'явилася третя сотня, яку спрямовано також на ліс, із завданням вибити ворога з південної частини лісу і, тим робом забезпечити праве крило сот. Мельника. І ця сотня виконала своє завдання. Були великі втрати - здавалось, що УСС не витримають... Поволі розстрільна доходить до лісу. Бій не вгаває. За короткий час третя сотня втратила більше половини стрільців пораненими і вбитими. За якої півгодини прийшла з яру четверта сотня. Командант куреня, сот. Лисняк, вислав пор. Гнатевича і двох підстаршин перевірити становище на Лисоні. Завзята битва не вгавала. В дуже напруженому становищі команда дивізії кинула свій останній запас — II курінь УСС (саме той курінь, який за місцевий відхід 14 серпня призначили на допоміжну службу). Була приблизно 9.15, коли з Посухова підійшов до Лисоні II курінь УСС. „Ми йдемо, щоб умерти”, сказав перед відходом до бою сот. Сень Горук до своїх стрільців... Вірю, що виповните свій обов'язок супроти України й віддасте незаслужений поличник! з Богом!... Сотник не помилився. Усусуші пішли в бій з тим самим завзяттям і посвятою, що й I курінь, — і ворог відступив.

На всьому лисонському фронті москалі виступали із значною кількісною і технічною перевагою: стрілецьким сотням, протиставились во-

рожі курені : де діяла скорострільна чета, там ворог бив з десятків скорострільів. Незорієнтована австр. артилерія інколи більше шкодила, як помагала, стріляючи... по своїх. УСС-и виконали покладене на них бойове завдання, врятували від катастрофи ліве крило австр. фронту на лисонському узгір'ї, знівечили обхідний маневр від Потутор, одчайдушними протинаступами не дали просунутись ворогові вперед.

Бойове завзяття УСС-ів підтримувало дух австрійських відділів, додавало їм відваги. Тому слушно УСС-и вважають лисонську битву 3 - 4 вересня 1916 року – своєю битвою! Героїчний бій вояків - українців проти москалів під час того дводенного бою спричинив те, що доти мало відома гора „Лисоня” – стала історичним місцем. Бої не вгавали. Коли виявилось, що спротиву ворога самими наступами піхоти не вдасться зламати, тоді австр. команда підтягла більше артилерії, яка й почала громити московські позиції. „Обрій заслало димом” – писав очевидець. „Важко уявити собі, як міг хтось залишитись живим під таким градом куль”. У підготові брали участь славні австрійські мортири („мерзери”) 30.5 см. що вже в 1914 р. добували бельгійські фортеці, валили рос. фронт під Горлицями. Москалі втекли до Козівки і австр. піхота без спротиву повернулася на попередні становища.

Так закінчилася перша дія змагань за Бережани. Дводенний бій, у який москалі кинули цілу дивізію і масу матеріялу - закінчився перемогою союзних військ. Цю перемогу завдячують головною мірою нашим Усусусам. Подвиги УСС знайшли визнання і в австрійських командах.

День 5 вересня пройшов спокійно. Тільки біля Рибник і на Диких Ланах, москалі продовжали наступ. З цілого полку УСС залишилося заледве 400 людей. Їх поділено на 4 сотні, по сто рушниць кожному. 15 вересня полк УСС зійшов на відпочинок до Посухова. Треба визнати, що москалі доклали великих зусиль, щоб виконати свої союзницькі зобов'язання супроти Румунії. Наступ ішов за наступом - австрійський фронт не мав часу на перепочинок. Румуни після проголошення Австрії війни, ввійшли до Семигороду, але 27 вересня в битві під Германшта-том, вони дістали таку „науку” від німців, що ледве знайшли дорогу назад. Москалям не лишалось нічого іншого, як почати знову бій на австр. фронті, і 30 вересня розпочався їх новий наступ.

Спробу пролому по обох боках Золотої Липи заповів важкий артилерійський обстріл з полудня 29 вересня. Другого дня проти Лисоні і Диких Ланів заревли яких 30 гарматних батерій. Після обстрілу, ворог перейшов Ценівку, проломив бойову лінію і кинувся в сторону Бережан. Назустріч ворогові надходили допомогіві відділи, але вони здалися в полон. Тоді москалі пішли долиною Золотої Липи під Посухів і вдарили на полк УСС у Потуторах з тилу - запілля. Команда полку помітила небезпеку оточення, але вища австр. команда наказала : „Триматись до останнього ! Допомогу вишлють !” Тим часом москалі оточили становища УСС. Допомога не прибула і після 4-годинної оборони УСС,

не маючи набоїв, потрапили до полону. Доля легіону довершилась, не без свідомої „допомоги” когось із команди корпусу Гофмана...

Після катастрофи 30 вересня, рештки стрілецької формації, недобитків сотень, полкову канцелярію, обози і пресову квартиру було відіслано під командою четаря Цяпки до запасного Коша. Тоді постала пісня Р. Купчинського „Як з Бережан до кадри Січовики манджали”... Мистець - маляр О. Курилас утривалив той похід картиною : четар Цяпка розпитує сільську дівчину про дорогу до кадри...1).

1) За описом: Осип Думин — „Історія Легіону УСС-ів 1914-1918 р.”, „Червона Калина”, стор. 164-197, Львів, 1936 р.

Розвал Австрії — Перший Листопад 1918 р.

Перед війною в Бережанах стояли постоем : курінь 55-го полку піхоти, ескадрон уланів та допоміжна команда. Були казарми, військові магазини, приміщення для „райтшуль” тобто для кавалерійської школи. На початку війни запасний кіш 55-го полку переведено до Вадовиць, звідки він вже не повернувся. Під час світової заверюхи через Бережанщину неоднократно пересувався воєнний фронт. Протягом одинадцяти довгих тяжких місяців у 1916 - 1917 роках, криваві бої розігрались на Лисоні, під Куропатниками, Конюхами — це була так зв. „Брусилівська офензива”. Усі села над ріками Золота Липа і Ценівка майже зникли з лиця землі, як Потутори, Жовнівка, Шибалин, Баранівка, Куропатники, Бишки, Конюхи, Віще, Жуків, Гиновичі, Лапшин, Немало руйн зазнало і само місто. 10 мурованих церков знищено до фундаментів, а 16 дерев'яних - згоріли. Між ними були церква в Августівці, збудована 1721 р. та церква в Мечищеві з 1784 р. Матеріал із поруйнованих церков, військо брало на ремонт мостів, доріг, будову окопів. В часі воєнних дій військові команди силою виганяли населення із загрозованих теренів. Так пропало багато майна, а скільки людей потрапили до таборів і гинули там!.. Народ переходив справжнє пекло на землі!.. На екрані історії пересувалися події 1917 і 1918 років: революція в російській імперії, Українська Народня Республіка над Дніпром, Берестейський мирний договір. Фронт пересунувся на сотні кілометрів на схід від Бережанської землі, до Бережан повертались евакуовані установи та інституції, як повітове староство, скарбовий і податковий уряди, суд, прокуратура, потім відновилося й шкільництво. З'явилась деяка кількість урядовців-українців, відновилося товариське і громадське життя в місті і повіті, почало діяти касинове товариство „Бесіда”. Тоді в Бережанах була запасна військово-польова лікарня ч. 910, де працювала українка-лікар д-р Туна (померла на тиф у Вінниці 1919 р.), а також, полк. д-р Теофіль Бардах та німець д-р Мартин Пекерсдорфер. Лікар-

ня примістилась у новому будинку Каси Ощадности, напроти пошти. У казармах стояв 88 полк угорців, під командою полк. Ліпсая, та дві робітничі сотні з угорських ополченців. Діяла в Бережанах і так зв. „Лягеркомандо” — збірний пункт для австрійських вояків, поворотців з російського полону. Командантом тієї „командо” був генерал Покорни, чех, якому підлягала вся місцева військова залога. При його штабі були два українці: пор. Зарівний і пор. УСС Жигмонт Олексин. Останній був командантом так зв. „Ляндштурм Етапенбаон” нр. 2, з місцем постою в сусідньому місті Підгайцях та на полях села Рудники. Відділ був у більшості український і мав завдання збирати амуніцію, розмонтувати незірвані стрільна і збирати воєнні трофеї. Стояв у Бережанах і автомобільний парк, що перевозив зібрані контингенти на збірні пункти. Його командантом був поляк Бережанець капітан Франц Богуцкі.

Хоч в Бересті складено мир — у Росії горіла громадянська війна та кривава революція мабуть не відома досі в історії людства. До центральних держав заглядав голод, за ним страйк робітництва і заворушення. Західний фронт поволі посувався до тилу „на догідніші позиції” — тріщав. Спроби Австрії заключити мир, залишилися без відгону з боку держав Антанти. В жовтні 1918 р. Українська Конституанта у Львові проголошує створення Західньо - Української Народньої Республіки. Для здійснення того рішення обрано Національну Раду з центром у Львові, яка налагоджує зв'язки з повітовими осередками в краю. Кур'єри розвозять інструкції про підготову до перебрання влади українцями. Першим кур'єром у Бережанах був студ. теології Ісидор Сохоцький, кол. учень Бережанської гімназії, який ор'єнтувався в місцевих обставинах. Прибувши до Бережан, він пов'язався з отаманом військовим лікарем на пенсії д-ром Осипом Ковшевичем, який заслухавши звіт Сохоцького, запросив місцеву укр. інтелігенцію на нараду, що відбулась в будинку укр. гімн. бурси, в 7-й годині вечером дня 30 жовтня 1918 р. На нараді були з професорів : о. кат. Василь Дубицький, Осип Насельський, Володимир Гусак, д-р Василь Левицький, Михайло Підлужний, з судовиків : Іван Масляк, Володимир Федак, Лев Петрушевич, Дмитро Бойко, дир. Олександр Бородайко, пор. Жигмонт Олексин і інші. Посол Т. Старух та проф. Гр. Бобяк оправдали свою неприсутність. Того ж вечора був вибраний комітет. Головою став отаман д-р Осип Ковшевич його заступником проф. Ісидор Єлюк, всі приявні на нараді, членами комітету. Другого дня тобто 31 жовтня, д-р Осип Ковшевич вибрався вечірним поїздом до Львова, щоби в дні 1. листопада взяти участь у нараді повітових делегатів, яку скликала Національна Рада.

Тим часом до Бережан був посланий із Львова з черги другий кур'єр, який не знав ні міста ні людей. Зайшовши до місцевої церкви, випадково стрінув катехита о. Івана Кордубу. Поінформував його чому приїхав до Бережан, а о. І. Кордуба спрямував його до проф. Єлюка. 1).

Д-р Ковшевич в дні 1 листопада 1918 р. опинився у Львові в прикрому становищі. Як дістатися до Бережан ? Про те згадує Бережанець

Антін Чарнецький таке : 2).

„Старі наші патріоти, які привикли в Австрії вести політику легальними способами, не передбачаючи, що скоро треба буде брати владу в свої руки, на день 1 листопада заповіли у Львові з'їзд повітових діячів для обговорення та вироблення плану перебрання влади в краю. А ми, молодь, вже в ночі з 31 жовтня на 1 листопада зайняли Львів. Почалася польсько - українська війна. Залізничі станули. Шмігельський і інші добилися до Львова, але тяжко їм було вернутися на свої місця. Добрі приятелі спрямували їх до мене. Я тоді був секретарем професійної організації українських залізничників і як такий міг і повинен попомгти. Дня 1 листопада на вул. Городську ч. 95. до секретаріату зайшли д-р Осип Ковшевич, полковий лікар з Бережан, Андрій Шмігельський і Мирон Вітошинський з проханням відправити їх зі Львова. Всі три були моїми добрими знайомими. Їм передав перепустки і просив залізничника Миколу Сидорова, щоб пішов з ними на головний двірць і дрезинами відправив домів. Залізничники це виконали”.

- 1) о. Ісидор Сохоцький: „Дещо із спогадів про Бережани” — частина друга „Бережанської Землі”.
- 2) Антін Чарнецький: „По дорозі життя” — Вільна Україна, ч. 26, 1960 р., Детройт, ЗСА.

Події по другій стороні греблі

Над цією темою також докладно зупиняється колишній бурмістер м. Бережан, згодом посол до варшавського сойму, Станіслав Вішнєвскі у книжці „Бережани і окраїни у війні українсько - польській 1918-1919 рр.” Друкуємо уривки в перекладі з польської мови:

„Ледви шість тижнів проминуло від заключення мирного договору в Берестю, як уже 25 березня 1918 р. українська парламентарна репрезентація, під проводом голови д-ра Є. Петрушевича, скликала нараду у Львові, на якій винесено резолюцію — в межах Австрії створити українську державу, шляхом об'єднання Східньої Галичини, Буковини, Холмщини та Полісся. На нараді представниками Бережан були д-р Осип Ковшевич і радник суду Іван Масляк. Вже в червні 1918 р. д-р Ковшевич між знайомими довірочно поширював вістки, про недалекий час перевороту в Галичині. У Львові і на провінції, починаючи від серпня 1918 р., на доручення і під проводом Народнього Комітету у Львові, д-р Володимир Бачинський, д-р Степан Баран, д-р Лонгин Цегельський, радник Іван Кивелюк — мали таємні наради з відпоручниками повітів, інформували і радили, що треба робити.”

„Після розпуску в 1917 р. під Перемишлем І-ої бригади польського легіону, австрійський уряд намагався перевести наших вояків до австрійських військових частин. Але ті, котрі ор'єнтувалися в політичній ситуації, повернулись до дому. В Бережанах було 40 осіб старшин і підстаршин. Польська інтелігенція на сходинах у касині службовців при такій політичній ситуації, почали радитись як бути далі. Аж у жовтні

1918 р. заснували „Польську Організацію Народову”. Головою вибрано радника суду Володислава Смольницького, але він не виправдав надій. На сходинах у бюрох „Повітової Каси Ощадности”, при співучасті австр. резерв. капітана Богущького, проф. д-ра Ришарда Скульського та урядовця скарб. уряду Володислава Карвовського, вирішено повести освідомлюючу акцію серед поль. пластової молоді. Опікуном „скавтів” був проф. Скульскі. Врешті й наші колишні вояки - легіонери почали нараджуватись. Між ними треба згадати: Міхала Пакоша, Тадея Франк - Вішнєвського, капіт. Зенона Лисаковського, Антона Черни, М. Кулічковського, Альойза Вержбіцького, Маріяна Райхерта, Юзефа Оскреса, Людвіка Шрайбера, капіт. Романа Блажкевіча - та інших. На жаль, ними поцікавився окружний командант австрійської жандармерії рйтмайстер Вільгельм Крайц і вояки - легіоністи стали обережнішими. Діяла в Бережанах поль. військ. організація „ПОВ”, але вона не мала також жадних інструкцій. Полк. Сікорскі назначив командантом пор. лег. Бажиковського — однак він не прибув. Дня 30 жовтня — пише Ст. Вішнєвскі — я виїхав до Львова, щоб довідатись, як і що робити. Але ситуація у Львові була така сама як у Бережанах. Нікому не снилось, що за кілька годин, українські вояки будуть на вулицях Львова стріляти. Я повернувся увечорі 31 жовтня 1918 р. додому. Став наче проголошений, коли другого дня рано прочитав телеграми про зайняття - обсаду Львова — Українцями”. І далі він згадує :

**Могина на горі
Лисоні**

Осталися могили на полі...

„Дня 2 листопада поляки мали зібрання „Польської Організації Народової”. Нарада була бурлива. На внесок радн. суду Адама Гарлендера — розпущено „Поль. Орг. Нар.”, а засновано Польський Комітет.1). Головою став Ігнаци Корженьовскі, посесор фільварку Писарівка, чле-

нами — Адам Гарлендер, д-р Ст. Шецель бурмістр, Станіслав Вішнєвські (автор книжки), Тадей Франк-Вішнєвські легіонер, та шевський майстер Юзеф Горнунг. Комітет видав відозву до поль. громадянства, закликаючи до спокою і обережності. В ночі з 3-го на 4-те листопада українська частина, яких 450 людей, взяла в свої руки Бережани. В дальших розділах цитованої книжки, автор розповідає на основі власних переживань, та свідчень польських очевидців про події і переживання польського населення під сѣмимісячною як він пише „окупацією” українців. 2).

- 1) Той Комітет кермував у підпіллі життям тодішньої польонії, заборонив колишнім урядовцям-полякам складати заяви лояльності українській владі, і приймати які небудь уряди від української влади, і цю владу бойкотувати, і таким усім матеріально допомагав. (прим. автора.)
- 2) Станіслав Вішнєвські — „Бжежани і креси ве войні українсько-польській 1918 - 1919 р. Львув, 1935 р. Видавництво Бібліотеки Кресовой стр. 20 - 58.

Перебрання влади – обсада урядів

Д-р Осип Ковшевич повернувся додому увечорі 1 листопада 1918 р. Можливо, що того ж самого вечора, а найпізніше 2 листопада, скликав нараду членів Комітету та інтелігенції. Вона відбулася в льокалі Т-ва „Українська Бесіда”. Брала участь: радн. Іван Масляк, радн. Володимир Федак, суддя Антін Єднак, прокур. Лев Петрушевич, прокур. Дмитро Бойко, нач. в'язниці Александер Дзьоба, пол. урядовець д-р Кирило Джулинський, Володимир Янківський, д-р Михайло Західний, професори: Володимир Гусак, Ісидор Єлюк, о. Ардан, о. Василь Дубицький, д-р Василь Левицький, Михайло Крушельницький, та Осип Насельський, а крім них – студ. теол. Володимир Ратич з Лісник, Володимир Козловський, дир. школи Іван Петрицький, Роман Глушок господар, Степан Комарянський господар з Павлова, та інші. Нарадою керував д-р Ковшевич. Склали плян обсади міста, роззброєння військових частин і жандармерії. Вислано кур'єрів до сусідних сіл, з наказом зібрати добровольців та військовиків на відпустках – вони мають вночі 3-го на 4-те листопада обсадити місто і обеззброїти австрійських військовиків. Мужам довір'я по селах наказано творити місцеву міліцію для забезпечення ладу і спокою та обеззброєння вояків – чужинців. Перебрання урядових установ має відбутись вранці 4-го листопада.

Учасник тих подій, колишній підстаршина УСС, д-р Богдан Бородайко, подає: „В половині жовтня 1918 р. приїхавши з Києва (УСС стояли тоді в Єлисаветграді на Україні) перебував я на короткій відпустці вдома. Не пам'ятаю точно дати, але в перших днях листопада, невідомий мені гімназист. приніс від проф. Єлюка записку – відвідати його вечором о 5-тій год. Проф. Єлюк мешкав тоді в домі судді Урановича, біля лат. костела. В домі професора я застав Франца Бабяка (мабуть він відбував суддейську практику в Бережанах), однор. капраля

Михайла Маруневича, та двох - трьох підстаршин австр. армії, які також були на відпустках. Професор Єлюк відчитав нам заклик - наказ Української Національної Ради до негайного перебрання влади в Бережанах. Ця розмова відбувалась вже по зайнятті Львова нашими частинами, тобто 2-го або 3-тього листопада. Саме у цій справі — сказав професор, — я запросив вас на нараду. Нам доручено вдосвіта роззброїти жандармерію і робітничу сотню угорців що була приміщена біля військових пекарень на Містечку. Хоча всі приявні на тій нараді мали заледве три військові пістолі та два кріси, — ми всі однодушно заявили готовість виконати цей наказ. По нараді всі разом ми подались пішком до села Лісник і пересиділи в домівці читальні десь поза північ. Лісницькі підстаршини привели з собою 12 молодих хлопців, на жаль без зброї, за те з грубими палицями, що могли відіграти ролю справжніх крісів — присмерком. Біля 5-ої год. ранку ми вже були під станицею жандармерії „Під окописком”. Застукали у браму — нам відчинили. В станиці ми забрали всі кріси і набої, та зараз же озброїли ними наш лісницький відділ. Ніхто не пробував ставити опір. Пізніше роззброїли угорську робітничу сотню при військовій пекарні. Світало, як ми маршували Містечком під будинок повітового староства. На ратуші і на церкві повівали синьо — жовті українські прапори. Дедалі, то більше прибувало людей на ринок, у всіх радісні, щасливі обличчя, — дочекались Великого Дня !... Так розпочалась у Бережанах нова доба історії українського народу”.

Канонічна візитація Кізілівського деканату, Бережанського повіту: посередині Пресв. Никита Будка, зліва о. Абрагамовський, з-права о. Добровольський. Стоять зліва — о. Семен Іванчук, 4-й о. Олександр Бачинський, о. Вол. Мушкевич.

В неділю 3-го листопада о 6-й вечора на станції Литвинів - Божиків затримано пасажирський потяг з Бережан до Підгаєць. Його довкола обставлено військом з так зв. „Байтезаммельабтайлюнг” лейтенанта Ж. Олексина. Та військова частина мала збирати по полях військово майно, розбирати невибухлі гарматні набої тощо. Військо зробило формальну перевірку потягу, що на наказ команданта — повернувся до Бережан. По дорозі цей потяг затримався на вузловій станції в Потуторах. На тій станції пор. Ж. Олексин передав іменем української влади урядування дотеперішньому начальникові, призначивши хор. УСС, Івана Карася з Саранчук, командантом двірця в Потуторах.

Потім разом із хор. І. Карасем та четарем Володимиром Козловським з Саранчук, вони із своєю частиною прибули потягом пізно у вечері до Бережан. На станції було помітне занепокоєння. Пор. Олексин, в першу чергу, звернувся до команданта двірця кап. Блажкевіча, наказуючи йому передати урядування четареві Володимирові Козловському, що той і виконав. Перебираючи іменем української влади станцію, доручив дотеперішньому її начальникові К. Бартлеві далі виконувати свої обов'язки. Налагодивши справи на станції, пор. Олексин і хор. Карась із своєю військовою частиною, подалися до великих військових казарм, де був розташований угорський курінь 80 п. п. Вартовий вояк, на наказ пор. Олексина, віддав свій кріс, та зараз же роззброїли варту. Потім побудили вояків у казармі. Всіх зібрано на подвір'ї казарми, і проголошено, що всі свободні, війна скінчилась, і після сніданку — можуть відїжджати додому. Легко уявити радість тих вояків! Зброю, амуніцію швидко зібрано й приміщено в маґазині під новою вартою частин пор. Олексина. Вкінці частина пор. Олексина подалась на ринок, до ратуші, де містилася тоді гімназія. Пор. Олексин наказав вивісити на ратуші український національний прапор (про що перед тим подбав) а сам пішов на квартиру отамана Ковшевича і відрепортував, що наказ виконано. Того ж ранку хор. Осип Кекіш зайняв із своїм відділом (50 вояків) казарми на Адамівці, де була розташована батарея артилерії. 1).

— * * * —

Вранці 4-го листопада на ринку і на вулицях аж роїлося від військових відділів, та відділів селянських добровольців. Всі державні установи мали військову варту. О 9-ій год. ранку в бюрі старости Казимира Мелінського з'явився отаман д-р О. Ковшевич, у товаристві радника Івана Масляка, проф. Ісидора Єлюка, д-ра Михайла Західного та пор. Олексина. Він проголосив, що іменем Української Народньої Республіки — перебирає владу в повіті, при тому представив радника Івана Масляка як повітового комісара - старосту нової влади, та проф. Ісидора Єлюка, як його заступника і доручив п. Мелінському передати їм урядування і касу. Він не чинив ніякого опору, і наказав своєму урядовцеві - касирові Саломонові Ляксові, передати касу новій владі. Лякс, що добре ор'єнтувався в ситуації, і знаючи, що в касі є 4 тисячі корон готівки, прохав нового старосту — комісара, дозволу замкнути касові

**Полковник д-р Осип Ковшевич, окружний командант Військової
Округи Березани в 1918 - 1919 рр.**

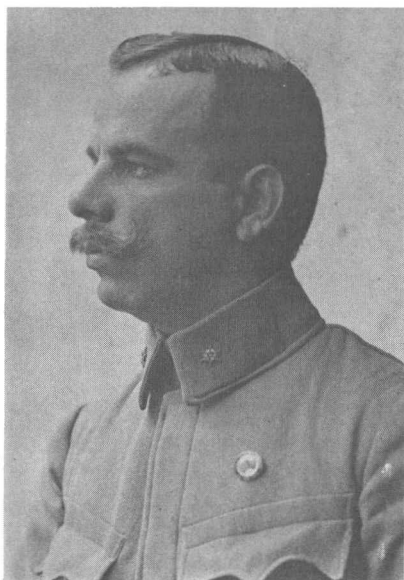
Іван Масляк, радник окружного суду в Бережанах, перший український староста повіту Бережани в 1918-1919 рр. Після програної війни, ув'язнений польськими окупантами, був засуджений на кару дворічного ув'язнення за службу своїй державі.

Проф. Ісидор Єлок, співторець перебрання влади в 1918 р., заступник старости і див. учит. семінарії, помер 1919 р. в Чотирикутнику смерті.

Сотн. Петро Бігус, командант Запасного Коша в Бережанах у 1918-19 рр.

Сотн. Жигмонт Олексин, адютант Окр. Військ. К-та Бережан у 1918-19 рр.

Пор. Володимир Луцишин, адютант К-та міста Бережан, опісля покликаний Нач. К-ою до служби зв'язку.

Перша похідня сотня в Бережанах, посередині сотн. С. Глібовицький.

Полк. д-р Осип Ковшевич у товаристві УСС-ців: зліва сидять о. Ваньо парох Золочева, д-р О.К., о. Павло Кудрик, пор. Михайло Галуциньський, о. Лев Залужний. Стоять — хор. Микола Угрин-Безгрішний, проф. Ю. Гіряк, проф. Лев Лотоцький, чет. Мосора, д-р Антін Борис, Лев Смудка, от. д-р Н. Гіряк, о. Теодосій Кудрик, проф. Олег Калитовський.

книги, на що він потребував кілька годин. Йому дали дозвіл, він книги замкнув, але порозумівшись із дотеперішніми урядовцями, готівку роздав в рахунок платні, а передаючи касу у свій призначений час, замість готівки, передав тільки – квитанції. Проф. Ісидор Єлюк, того ж самого дня, став директором місцевої жіночої учительської семінарії. Справи народнього шкільництва перебрав о. проф. Ардан, військово-евіденційний уряд – Андрій Швак. Реферат апровізації (прохарчування) взяли в свої руки д-р Кирило Джулинський та проф. о. Михайло Осадца, відділ пропаганди і редакцію „Бережанського Вістника”, що виходив у друкарні Ванди Ціхоцької, перебрав д-р Михайло Західний. Повітовим лікарем - фізиком був д-р Володимир Лаврівський. З давніх австрійських урядовців при повітовому старостві, лишився працювати лише Александер Клярер, жид. При повітовому комісаріяті був створений дорадчий повітовий орган, що складався з кільканадцяти осіб, переважно керівних службовців, які що тижня мали свої наради в загальних справах. Спочатку ним проводив президент окружного суду Модест Каратницький, відтак староста - комісар Іван Масляк. До ради належали: полк. д-р Ковшевич, проф. Єлюк, проф. о. Дубицький, дир. Олександр Бородайко, о. М. Осадца, посол Тимотей Старух, д-р М. Західний, о. Омелян Гавришо, дир. Іван Петрицький з Вербова, Роман Глушок та Степан Комарянський.

Поштове управління до 11 листопада вів дир. Уржендовскі. Бурмістром на місце д-ра Станіслава Шецля початково став проф. Осип Насельський, який передав той уряд дир. Олександрові Бородайкові. Останній, через свої обов'язки в суді, залишив це становище, та передав його послові Т. Старухові, який був бурмістром до кінця. Міською газівнею – надалі завідував поляк Володислав Шмід. Податковим урядом керував А. Кордасевич, начальником скарбового інспекторату вищий урядовець Буско. Відділ відбудови спочатку перебрав інж. Володимир Мацілінський, а відтак о. проф. Василь Дубицький. Окружну команду жандармерії перебрав пор. Степан Глібовицький. Коли ж його призначили командантом вартової сотні, командантом окр. ком. жанд. став пор. суддя Антін Єднак. Повітовим командантом жандармерії призначено Омеляна Снігуровича колишнього команданта станиці жанд. на пенсії, якого піднесено до ранги хорунжого.

15 листопада 1918 р. іменовано нове правління повітової каси ощадности, а саме: радника і повітового комісара Івана Масляка, о. Омеляна Гавриша, дир. Антона Пашківського, посла Тимотея Старуха, Романа Глушка, Степана Комарянського, від поляків Карла Войцеховського, власника фільварку в Літятині, а від жидів д-ра Адольфа Наглера і Лейбу Розенберга. Діловими директорами були : Іван Масляк, о. Омелян Гавришо, Антін Пашківський і Карло Войцеховскі.

5 листопада дотеперішню польську гімназію перейменовано на українську, а директором її призначено проф. Володимира Гусака. Гімназійна польська молодь, бойкотувала українську гімназію, і вчилась при-

ватно. Начальником залізничної станції в Бережанах був Роман Біліковський. Керівником політичного життя Бережанської польонії був „Польський Комітет”. На його заклик — жоден із колишніх урядовців - поляків не зробив заяви лояльності супроти української влади. Той комітет старався всякими способами добувати фонди для виплати платень колишнім урядовцям, що бойкотували українську владу, не виключаючи позичок у жидівських купців. На вимогу того ж комітету, начальник пошти Уржендовскі і начальник станції Бартель — відмовились від своїх посад. Начальником пошти іменовано урядовця — українця Цуприка.

Згідно з розпорядженням Державного Секретаріату Внутрішніх Справ, покликано до життя „Повітову Національну Раду”, у склад котрої входили представники всіх громад повіту, так би мовити повітовий сойм, що під проводом посла Т. Старуха відбував наради в магістратській залі. Тій раді підлягав повітовий комісар, із своєю прибічною радою. Серед незвичайно складних обставин почалася розбудова адміністративного та політичного апарату. Не було в достаточній кількості фахових сил, не було й потрібного досвіду. Через вуличні бої у Львові, де перебував державний центр — не надходили інструкції чи розпорядження, бракувало найважливішого — езекутивної сили, якою є військо і жандармерія. Їх треба було організовувати, — творити.

Учасник листопадових подій, сотн. Петро Бігус, розповідає, (подаємо без змін) : „Зовсім несподівано я попав до Бережан. З кінцем жовтня 1918 я виїхав з Моравії до с. Павлова в Галичині, де жила моя родина у своїх батьків. Вночі 30 жовтня я переїхав через Львів, до Стрия, а вечором 31. X. виїхав до Підвисокого. Над раном 1 листопада я був вже дома. Батька не застав, виїхав на нараду до Бережан. Повернув вечором та передав вістки про події у Львові, зазначаючи, що й в Бережанах йде робота. Я вибрався туди з батьком.

На вулицях міста рух — повно народу з поблиьких сіл, на вулицях військові стежі, на ратуші та церкві повівають українські прапори. Це був день перебирання влади українцями. Отам. д-р Ковшевич, душа цілої акції, перебирав владу від дотеперішніх володарів — в старостві, в поштовім уряді, в магістраті і прочих установах, та передавав українцям.

По полудні того ж дня була збірка старшин. Отаман видав належні розпорядження та призначення. Мене призначив організувати запасний кіш полку. Передвоєнний кіш зап. полку не повернувся з Вадовиць. Переворот виконали фактично добровольці з сіл та невеличка частина перебуваючих вояків на відпустках. Зорганізовані на скору руку групи добровольців, по довершенні листопадової акції, уважали, що їхня роля скінчена. Табор поворотців, що містився в будинку нової гімназії, не вижидаючи заряджень, почав масово розпливатися. Кожний спішив домів. Тож й наші добровольці домагалися звільнення. Деякі самовільно одинцем відходили. Проголошено поклик до війська всіх вояків, що під цю пору перебували в повіті”. Сотник Петро Бігус розповідає далі :

„У Львові — бій. Треба було думати про допомогу Львовові. На мобілізаційний заклик почали зголошуватися покликані, а частинно добровольці. В першу чергу зорганізовано вартову сотню, доповнено ряди жандармерії. Приблизно в половині листопада відійшов перший курень до Львова. Командантом вартової сотні був назначений пор. Степан Глібовицький, Бережанець, знаний вже перед війною селянству повіту, як один із організаторів січових товариств в повіті. Спокійний та зрівноважений, тактовний старшина. Сотня містилася в казармах при вул. залізничній. Запасний кіш початково мав своє приміщення в будинку нової гімназії при вул. Валовій, а відтак був перенесений до казарм.

В повіті — на селах ідеальний настрій, загальне вдовolenня, радість, спокій. Тільки в нараївських лісах — появилася банда грабіжників. Була пострахом всієї околиці. Бандити заїжджали фірою під хати намічених жертв узброєні, забирали з хат чи із склепів все, що мало якусь вартість. Вкоротці жандармерія під командою Володимира Янківського банду зловила. Військовий суд в Бережанах винуватців засудив на розстріл. Вирок виконано на полях за цвинтарем в Бережанах. Був це Антоні Баган, поляк з Бережан, та Луцик, українець з Нараєва. У нареченої Багана в Бережанах відібрано три вози всякого товару, що походив зі зграбованих склепів, та готівкою 50.000 корон. З того часу грабунків не було.

Безконечне число воєннополонених мандрувало з Австрії та Німеччини почерез Бережани на схід. Неодіті, виголоджені та виснажені, напередодні зими, а все те піхотою, бо залізниці як слід не наладнані. Комплектується персонал, бо дотеперішній, переважно польський, працю покинув — не признає української нової влади. Якийсь стихійний гін підштовхував поворотців все вперед і вперед! Сідали вони по ровах при дорогах, щоб відпочити. Перестуджувалися, вив'язувались недуги. Останніх сил добували, щоб тільки дальше прямувати. Врешті знеможені падали на дорозі, щоб померти в ровах...

Народ, як міг, так рятував ці жертви чотирилітньої війни, не було ні ліків, ні лікарів.

Українське жіноцтво в Бережанах зорганізувало на периферіях міста дві кухні. Варили чай, супи — підсилювали недужих, а було між ними немало земляків.

Зі звітів громад — пам'ятаю, що на терені Бережанщини залишилося поверх двісті могил тих нещасників — поворотців з неволі."2).

1. Сотник Жигмонт Олексин (Клівленд, Огайо) — неопубліковані спогади.

2) Петро Бігус, сотник УГА, — „Про це й те на тлі 1 листопада 1918 р. в Бережанщині”, — „Гомін України”, ч. 47. 1958 р. Торонто, Снт. Канада.

Першою військовою частиною в Бережанах була сотня пор. Степана Глібовицького, зформована для громадської безпеки. Приступлено до організування війська, проголошено мобілізацію кол. австрійських військовиків, почався вишкіл зголошених добровольців – новобранців, а там і формування похідних сотень до Львова. Тяжкі дні, ще тяжча праця чекала всіх. Не вистачало старшин та підстаршин, майже не було військового виряду, мундурів тощо. Мобілізація відбувалась серед найгірших обставин. Не було де і на чому спати, ані чим вкритись, не було одягу, плащів, взуття, а тут настала пора зимних дощів, впарі із снігом, іноді морози, осіння негода, може гірша зими. А люди мали тієї „войни” більш як треба і як можна її перетривати, понад половина повіту зовсім знищена і спалена, жили люди ще в землянках і пивницях...

Спершу єдиним джерелом військового виряду була вузлова станція Потутори. Нею з України на захід проїздили транспорти з військом, а ще більше з награбованим в Україні майном, яке відразу реквізувала станційна залага, – неповна сотня з двома скорострілами. під командою хорунжого УСС Івана Карася. Вояки — колишні фронтовики, переважно з сіл Саранчук, Потутори, Жовнівки, добре справлялися з цим завданням. Правда, деколи транспортам вдалось прорватися силою. 24 листопада відбувся навіть сильний бій, коли відділ під командою пор. Глібовицького розбив сильний польський транспорт, що повертався з України ; майно відібрали і взяли в полон 120 вояків, яких інтерновано в „Глухій Долині”, недалеко Бережан, там вони рубали дрова в лісі.

З кінцем листопада в Бережанах були між іншими такі старшини : Полковник д-р О. Ковшевич, сотник Петро Бігус, сот. суддя Солом'яний, військ. духовник сот. о. Омелян Ковч, пор. Ст. Глібовицький, пор. суддя Антін Єднак, пор. Микола Бончук, пор. Семен Веселовський, пор. суддя д-р Іван Хичій, пор. суддя Франц Бабяк, пор. Степан Кошик, четар УСС Лев Кордяк, четар Михайло Мельник, четар Михайло Ворона, пор. Жигмонт Олексин і Вол. Луцишин, четарі М. Грамяк і Мізур та ін.

Бережанські жиди від самого початку проголосили неутралітет, а урядовці - жиди продовжували працювати ; для охорони жидівського населення в перших днях листопада жиди самі організували свою жидівську міліцію з доручення і за дозволом військової влади. Їм було видано 24 карабіни. вони робили службу на дві зміни все по двох міліціонерів разом, проходились по вулицях і по ринку. Командантом тієї міліції був сот. д-р Адольф Наглер, адвокат у Бережанах. його заступником - Берль Льопатер, адвокатський кандидат, фактично душа міліції. Пізніше ту міліцію, нікому вже непотрібну — було розпущено.

Окружна військова команда (О . В . К .)

У листопаді, на розпорядження Державного Секретаріату Військових Справ з 13 листопада 1918 р. відносно „Адміністраційного поділу території Української Народньої Республіки”, створено в Бережанах Окружну Військову Команду, якій підлягали повіти : Бережани, Бібрка, Підгайці, Рогатин та Перемишляни. ДСВСправ призначив отамана д-ра Осипа Ковшевича окружним командантом тієї округи, якого за окремі заслуги при перебранні влади, підніс до ранги — полковника.

Апарат цивільної адміністрації в повіті ще не був як слід поставлений, а вже доводилось починати розбудову військово - адміністраційного апарату: повітових команд, команди міста, станційних команд. ОВКоманда спочатку мала приміщення в будинку Повітової ради, на партері. На першому поверсі того ж будинку містився Повітовий Комісаріат. Від половини січня 1919 р. ОВК найшла приміщення в домі адвоката Шецяля. Правою рукою окружного команданта був пор. Жигмонт Олексин. Полковник д-р Осип Ковшевич присвячував усі свої сили, час і знання боротьбі з тифом та іншими заразливими хворобами, що в тих часах так дуже поширювались в повіті, тому поточні справи провадив пор. Олексин. Справами інтендантства займались пор. Микола Бончук та хор. Григорій Кубай. Харчовий відділ і старшинська харчівня містились на Адамівці на посілості СС. Служебниць. Командантом міста і рівночасно повіту, був пор. Степан Кошик, потім сот. Коробейко. Повітовим командантом в Рогатині був спочатку четар Михаськів, відтак пор. Микола Капуста. Командантом у Підгайцях, від половини листопада, був пор. Микола Галій, а по його відході на фронт — четар Зелик. З огляду на фронтові події, Бібрка і Перемишляни, підлягали безпосередньо Начальній Команді УГА. В січні 1919 р. на основі розпорядження ДСВС заведено при Окружних військових командах польові суди. Начальником суду був сот. аудитор Степан Солом'яний, членами суду були : сот. суддя Антін Єднак, пор. суддя д-р Іван Хичій, пор. суддя Франц Бабяк, прок. Дмитро Бойко, писарями — Осип Скаськів теолог і Михайло Кулинич. В періоді українсько - польської війни з округи Бережани вислано на львівський фронт приблизно 16 бойових куренів по 400 - 500 стрільців. У листопаді 1918 р., під командою четаря Михайла Ворони, були вислані дві сотні до отамана Долуда. На вимогу Гол. Отамана Симона Петлюри, з Рогатина відправлено тисячу стрільців до групи отамана Оскілка. Командантами тієї частини були пор. Дмитро Тихий і четар Білоус. 1).

1) „Республіка” з 5 березня 1919 р., Станиславів.